

Әдебиеттер

- 1 应用汉语词典,郭良夫主编.北京:商务印书馆,2002.
- 2 新汉语教程,李晓琪等.北京:北京大学出版社,1999.
- 3 现代汉语同义词词典,刘叔新主编.天津:天津人民出版社,1987.
- 4 实用汉语语法,刘月华等.北京:商务印书馆,2001.
- 5 现代汉语八百词,吕叔湘主编.北京:商务印书馆,1999.
- 6 现代汉语副词研究,张谊生.上海:学林出版社,2000.
- 7 外国学生照应偏误分析,肖奚强.汉语学习,第1期,2001.

References

- 1 GuoLiangfu zhubian,yingyong hanyu cidian.Beijing: shangwu yinshuguan, 2002.
- 2 LiXiaoqideng,xinhanyujiaocheng.Beijing:Beijingdaxuechubanshe, 1999.
- 3 LiuShuxin zhubian,xiandai hanyutongyi cididian.Tianjin:Tianjinrenmin chuban she,1987.
- 4 LiuYuedeng,shiyong hanyu yufa.Beijing:shangwu yinshuguan, 2001.
- 5 LuiShuxiang,xiandai hanyu babai ci.Beijing:shangwuyinshuguan, 1999.
- 6 ZhangYisheng,xiandai hanyu fuci yanjiu.Shanghai:xuelin chubanshe, 2000.
- 7 XiaoXiqiang,waiquo xuesheng zhaoying pianwu fenxi.hanyu xuexi,diyiqi , 2001.

ӘОЖ 81'1-027.21

С. Тоқтарбек

Шет тілдер және іскерлік карьера университеті, Қазақстан, Алматы қ.

E-mail: sagynai.toktarbek@mail.ru

Қытай тіліндегі 的确 мен 实在-дың синтаксистік және тілдік қолданыстағы айырмашылықтары

Мақалада қытай тіліндегі синоним сөздерді оқыту барысында, қытай тілінің тұлғалық заңдылықтары мен тілді меңгеру заңдылықтары тұрғысынан қарастырылып, олардың сөйлемдегі синтаксистік байланысы мен тілдік қолданыстағы айырмашылығы түсіндіріліп, жан-жақты талдау жасалынды. Сонымен қатар қытай тіліндегі синоним сөздерді оқытудың тиімді тәсілдері алға тартылды. Қытай тіліндегі синоним сөздерді қолданудың тәжірибелік жолдары мен қатысушылардың шығармашылық деңгейін дамытуға мүмкіндік берілді.

Түйін сөздер: қытай тілі, синоним сөздер, синтаксистік байланысы, тілдік қолданысы, оқыту тәсілі.

S. Toktarbek

Syntactical differences and language usage 的确 and 实在 in chinese

The article examines the syntactic differences and language usage 的确 and 实在 in Chinese. At the same time the author is given a training technique sinonomichnyh series of Chinese language.

Keywords: Chinese language, the word synonyms, syntactic communication, language use, the method of training.

С. Тоқтарбек

Отличия синтаксического и языкового употребления 的确 и 实在 в китайском языке

В статье рассматриваются отличия синтаксического и языкового употребления 的确 и 实在 в китайском языке. Вместе с этим автором дается определенная методика обучения синонимичных рядов китайского языка.

Ключевые слова: китайский язык, слова синонимы, синтаксическая связь, языковое употребление, методика обучения.

Қытай тіліндегі демеулік үстеу 的确-ның негізгі мағынасы: мақұлдауды, растауды және дәріптеуді білдіреді. Қытай тілінде 确实 мен 实在-да демеулік үстеулерге жатады, екеуі де ұқсас мағына береді. Сол себепті үшеуінің қолданылуында да ұқсастықтар бар. Мысалы:

- (1) 我的确不知道这件事。
- (2) 我确实太喜欢阿拉木图了。
- (3) 我实在不想再呆下去了。

Жоғарыдағы үш сөйлемдегі 的确, 确实 және 实在-дың орындарын өзара алмастырсақ сөйлемнің түпкілікті мағынасы өзгермейді. Қытай тілі оқулықтары мен қос тілді сөздіктер де

的确, 确实, 实在 үшеуінде (indeed) расында, (really) шынында деп аударған; қытай тіліндегі пайдалануға арналған құралдық кітаптарда (工具书) олар мағыналық тұрғысынан ғана түсіндірілген. Алайда 的确, 确实 және 实在-ды мейлі қандай жағдайда болсын үшеуін өзара алмастырып қолдануға болады және олардың синтаксистік байланысы мен тілдік қолданыс жағында ешқандай айырмашылықтары жоқ деуге келмейді. Қазіргі қолданыстағы қытай тілі оқулықтары мен құралдық кітаптардағы (工具书) түсіндірмесі мен аудармасы, тіпті, қытай тілінің синонимдер сөздігіндегі (同义词典 са-

ралап талдауларға негізделіп, үйренушілерге осы үшеуінің арасындағы айырмашылықтарын түсіндіру оңай шаруа емес. Сондықтан қытай тілін үйренушілер 的确, 确实 және 实在 сөйлемде өз еркінше алмастырып қолдануға болатын синонимдер деп қарайтын жаңсақ ұғым қалыптастырады. Мысалы:

(4) 因为乌龟耐心与相信自己能赢, 结果它实在赢了。

(5) 那时候有一个猎人, 他射箭射得很准。人们的确被太阳晒得受不了了, 就找这个猎人来射掉天上的太阳。

Әрине, өзіміз байқап отырғандай, жоғарыдағы (4) мысалға 的确 немесе 确是 қолданылады да, 实在-ды қолдануға болмайды; (5) мысалдағы 的确-ның орнына 实在-ды қолданған жөн. Олай болса, 的确 мен 实在-дың мағыналық ұқсастықтардан басқа «синтаксистік байланысы мен тілдік қолданысында тағы қандай айырмашылықтары бар?» – деген құнды сұрақ туындайды. Ендеше біз төменде қытай тіліндегі 的确 мен 实在-дың синтаксистік байланысы мен тілдік қолданысындағы айырмашылықтарын қытай тілін оқытуда көмегі болар деген ниетпен алға тартық. (Айта кетерлік бір жайт: талдау жасау барысында 的确 мен 确是-ның мағынасы, синтаксистік және тілдік қолданыстағы қызметтері негізінен бірдей екендігін байқадық. Сондықтан 的确 мен 实在-дың айырмашылығын 确是 мен 实在-дың айырмашылығы деп түсінсек болады.)

1. 的确 мен 实在-дың синтаксистік байланыстағы айырмашылығы.

的确 мен 实在-ды ішінара жағдайда өзара ауыстырып қолданса да негізгі мағынасы өзгермегенмен, алайда олардың синтаксистік байланысында айырмашылықтар туындайды. 的确 мезгілдік шылау 了, 着, 过 және мезгілдік үстеу 在, 正在 мен бірге қолданылады. Мысалы:

(6) 唐先生的确和振华吵了一吨。

(7) 你们的确是做了准备工作, 但是还做得不够!

Бұл екі мысалдағы 的确-ны 实在 мен ауыстыруға болмайды. 实在 бірде 了 мен бірге қолданылады, бірақ 的确 сияқты дербестікте болмай, белгілі дәрежеде синтаксистік шектемеге ұшырайды. 实在 мен 了 қатар қолданылған сөйлемдердің етістігі қарапайым қимылды білдіретін етістіктер емес. Мысалы:

(8) 中国社会上流行的那句俗语“我惹不起, 总躲得起吧”, 实在充满了无数次失败后的无奈情绪。

(9) 当时我忍不住要驳她, 倒不是因为 I 专门喜欢做偏锋文章, 实在是听厌了这一切。

Мұндағы 充满 көңіл-күйді білдіретін етістік (状态动词), 听厌 етістікті-жанама толықтауышты құрылым. Кей кездерде көңіл-күйді білдіретін етістікпен немесе сын есіммен бірге қолданылады. Мысалы:

(10) 他实在厌烦了无休止的不信任的谈话。

(11) 他听说儿子混好了自己便心安理得, 不再有负罪感, 这实在是便宜了他。

Немесе баяндауышы үнемі қолданыстағы етістікті-толықтауышты тіркес болып келеді. Мысалы:

(12) 这个士子也实在是丢了吾乡的脸。

(13) 你这样做实在是拍错了马屁。

Бұдан тыс, 实在 өте сирек жағдайда 了 мен бірге қолданылады, оның үстіне 实在 мен 了 қатар келген сөйлемде 的确-ны ауыстырып қолдануға болады. Ал 的确 мен 了 қатар келген сөйлемдерге 实在-ды ауыстырып қолдануға болмайды. Міне, бұдан 的确 мен 了 қатар келгенде дербестікте (自由的), ал 实在 мен 了 қатар келгенде шектемеге (受限的) ұшырайтындығын білуге болады.

的确-ны 着 мен қатар қолдануға да болады, ал 实在-ды қатар қолдануға болмайды.

Мысалы:

(14) 他怀疑自己是否完全醒了。拍了拍头, 揉了揉眼, 他知道自己的确是醒着呢, 不是做梦。

(15) 他与“海马”的关系的确面临着严峻的考验。

Бұл екі сөйлемдегі 的确-ны 实在-мен ауыстыруға болмайды.

的确 мезгілдік үстеу 在 және 正在-мен қатар қолдануға болады, ал 实在-да мұндай қасиет болмайды. Мысалы:

(16) 我的确在为自己结账。

(17) 大家的的确都在思索, 而且的确相信军长的指示, 军长是有名的指挥山地战的将军, 大家都知道。

Бұл екі сөйлемдегі 的确-ның орнына 实在-ды ауыстырып қолдануға келмейді.

的确 мезгілдік шылау 过-мен қатар қолданылса, 实在-да мұндай ерекшелік болмайды. Мысалы:

(18) 我告诉晶晶, 我过去的的确谈过几次恋爱, 在我这个年龄也是正常的。

(19) 文学的确曾养育过我的灵魂。大着点儿胆子说也的确养育过“我们”的灵魂。

Мұндағы 的确-ны де 实在-мен ауыстыруға болмайды. 的确-ның 着, 在 және 过-мен қатар келу салыстырмасы жоғары болмағанымен, 的确 мезгілдік шылау және мезгілдік үстеумен тіркесе алатын ерекшелікке ие екендігін ал 实在-да мұндай ерекшелік жоқ, тек 了-мен ғана бірге қолданылумен шектелетіндігін түсіндіреді.

的确 сөйлемнің басында келеді немесе өзі дербес сөйлем болады, ал 实在 өзі дербес сөйлем бола алмайды. Мысалы:

(20) 的确, 也许人就是如此。

(21)) 的确是问题, 赵胜天摊开两手苦笑一声: 的确。

Бұл екі сөйлемде де 的确 дербес сөйлем болып тұр, 实在-мен алмастыруға келмейді.

Ал 实在 шектемелік ерекшелікте болады да, көбінде болымсыз түрмен жалғанып қолданылады, ал 的确-де мұндай шектемелік ерекшелік болмайды. Мысалы:

(22) 在为女儿办妥一切证件之后赵胜天实在走不动了。

(23) 媳妇文不能文, 武不能武, 实在没处方。

(24) 一时间叶桑倒呆住了, 因为她的确不知道自己想要干什么。

(25) 记者走到交警面前, 说: “他的确没超车。我们几个都可以证明。”

Бұл арада ескерте кететін бір жайт: 实在 сөйлемнің болымсыз түрінде көбірек қолданылғанмен, бұл болымсыз түрдегі сөйлемдер «аяқталуды» (完成) немесе «бастан кешуді» (经历态) білдіретін болымсыз түрінде жасалмайды, сөйлемнің болымсыз түрі

实在+没/未+VP (过) түрінде құрылмайды; ал «аяқталуды» немесе «бастан кешуді» білдіретін сөйлемнің болымсыз түріне 的确 қолданылады. Мысалы: (26) 最后, 冯良才告诉他, 赵信书先生的确没有调走, 仍在本厂, 可是他现在担负了别的工作。

(27) 方佩的确从未跟姿提起过她的父亲罗潜, 这是她很不愿触及的一块旧伤。

Жоғарыдағы екі сөйлемдегі 的确 -ның орнына 实在-ды қолдануға болмайды, міне, бұл сөйлемдер 实在-дың көбінде болымсыз сөйлемдерде қолданылғанмен, қолдану көлемінің 的确-ге қарағанда онша кең емес екендігін түсіндіреді.

实在 сөйлемнің «таңырқауды» білдіретін “太. . . . .了” түрінде көбірек қолданылады, Ал . . . сөйлемнің “太. . . . .了” түрінде өте сирек қолданылады. Мысалы:

(28) 宝庆觉得自己实在太虚弱了, 只知道讨好别人。

(29) 张敬兵的确太疲乏了。

2. 的确 мен 实在-дың тілдік қолданыстағы айырмашылықтары.

Тілдік қолданыс тұрғысынан талдау жасасақ, 实在 сөйлемнің басты мазмұнын дәріптесе, ал 的确 контекстің алдыңғы бөлігін растау рөлін ойнайды. 的确-ның контекстің алдыңғы бөлігі мен соңғы бөлігін өзара байланыстырып тұратын ерекшелігі 实在-да кездеспейді. Сондықтан басым көп сандағы сөйлемдердегі 的确-ны тілдік қолданыс тұрғысынан 实在-мен алмастыруға мүлде болмайды. Мысалы:

(30) 她可是以大姑子的名义支使我的母亲给她沏茶灌水, 擦桌子扫地, 名正言顺, 心安理得。他的确应该心安理得. . . . . 在那年月, 一位大姑子而不欺负兄弟媳妇, 还怎么算做大姑子呢?

(31) “老黎自从教毒气伤了脑子,” 教导员说, “说话常常颠三倒四的! 他可还是个好连长!” 是的, 外号叫“虎子”的黎芝堂的确是个好连长, 做事认真, 打仗勇敢, 只是近来脑子有点而不大好使唤。

(30), (31) 的确 контекстің алдыңғы бөлігіндегі 心安理得, 是个好班长-ды растап, сонымен қатар контекстің соңғы бөлігіне қарай ауыстыру қызметін атқаруда. 的确 қолданылған сөйлемнің баяндауышы контекстің алдыңғы мағынамен өзара байланыста болумен қатар сөйлем бөліктері де ұқсас болады. Мысалы:

(32) 她谦称自己并不漂亮, 也从不着意修饰打扮自己. . . . . 肖华确实不能算很漂亮, 岁月淘去了她青春的光泽与丰采, 但却为她增添了成熟的风韵与内涵。

并不漂亮 мен 不能算很漂亮 мағыналық ұқсастықта болып қана қалмай, бөліктері де бірдей.

的确 қолданылған сөйлемдердің баяндауышы немесе толықтауышы контекстің алдыңғы бөлігіндегі анықтауыш немесе пысықтауышпен ұқсас болады. мысалы:

(33) 他听到“爱国”和“亡国”等等动心的名词与道理。他们的话的确使动心. . . . .

(34) 叶民主无奈地望望科长。他的确觉得自己的无奈是一种含有绝望的无奈。

Бұл екі сөйлемдегі 动心 мен 无奈 екеу де 的确-ның растайтын объективі, әрі контекстің алдыңғы бөлігі мен соңғы бөлігін өзара байланыстырып тұр.

的确 қолданылған сөйлемнің мазмұны контекстің алдыңғы бөлігіндегі мазмұнмен ұқсас мағынада болады. Атап айтқанда, *的确* қолданылған сөйлем контекстің алдыңғы бөлігіндегі сөйлемдерді растаған кезде, бейнелеу формасы өзгергенмен мағыналық жағынан өте тығыз байланыста болады дегендік. Мысалы:

(35) “牧师，我可识字不多，您得帮助我！”他的确没有读过多少书，可是无论怎么说，他也比牛牧师多认识几个汉字。(36) 每逢王掌柜说：“先拿去吃吧，记上账！”多二爷总是笑着摇摇头：“不，老掌柜！我一辈子不拉亏空！”是，他的确是个安分守己的人。

(35) мысалдағы *识字不多 мен 没有读过多少书* тіркестері *读书识字* мағынасында, (36) мысалдағы *不拉亏空 мен 安分守己* тіркестері *老实本分* мағынасында болып, контекстің басаяғы бірдей мағынада қабысып келген.

Контекстің алдыңғы бөлігі белгілі бір іс-қимылға немесе шындыққа күмән келтіруді немесе теріске шығаруды алға тартса, соңғы бөлігі *的确* арқылы сол іс-қимылды немесе шындықты растайды. Мысалы:

(37) 他怀疑自己是否完全醒了。拍了拍头，揉了揉眼，他知道自己的确是醒着呢，不是做梦。(38) 她简直不像个女人，而又的确是个女人。

(37) мысалда контекстің алдыңғы бөлігі күмән келтірсе, соңғы бөлігі растайды; (38) мысалда алдыңғы бөлігі теріске шығарса, соңғы бөлігі растайды.

Контекстің алдыңғы бөлігінде “事实证明” “说实话” “你说得对” деген тіркестер болса, соңғы бөлігінде “这样” “如此” т.б сәйкесетін сөздер қолданылады. Мысалы:

(39) 事实证明，她的确长大了，像俗话说说的“翅膀硬了”，她可以自己上路独立飞行了。

(40) 说实话，你刚一上工去的时候，我心里的确打开了鼓。

(41) 老柯的那顶鸭舌帽是灰呢绒的，看上去似乎有一段历史了，事实确实如此，购置那顶帽子的人是老柯的父亲。

Жоғарыдағы мысалдардағы контекстің алдыңғы және соңғы бөлектерін өзара байланыстырып тұрған *的确-ны* *实在-мен* ауыстырып қолдануға болмайды. Бұл түйіндемені біз *的确/*

确实 және *实在* араласып қолданылған шағын мәтіннен тіпті де анағұрлым түсінеміз: (42) 他号召我务必要把烟瘾彻底铲除，就像他已做过的那样。我说我确实戒过，但是，戒不掉，实在是无奈。

(43) 但她承认，由于自己本文中有名有姓的提及这段往事和当时的不恭之辞，确实使那位老师难堪了。“不管怎么说，他毕竟是我的老师，她曾经教过我，我作为学生理应对他表示尊重，如果我做错了什么，在无意中伤害了别人，就应当有勇气承认错误，有勇气承担后果。”她表示，除肋10万元她实在拿不出之外，这起官司怎么判都认了。(42) мысалдағы *确是* *темекі шегуді қойғандығын* растаса, *实在* *дәрменсіздігін (无奈) дәріптеп отыр; екеуін өзара алмастыруға болмайды* (43) мысалдағы *确是* *мұғалімінің алдында құрмет көрсете алмағаны үшін ыңғайсызданғанын* растаса, *实在* *жүз мың юанды таба алмағанын дәріптеуде; алдыңғысын* *实在* *мен ауыстыруға болмайды, ал соңғысына* *确是-ны* *ауыстырып қолдануға болады; алайда* *实在* *тек* *实际* *拿出-ды ғана дәріптесе, 确是-ны* *қолдансақ* *контекстің алдыңғы бөлігіндегі* *айтылған ойды* *растау рөлінде* *болады.*

Қорытып айтқанда, жоғарыдағы талдаулар арқылы қытай тіліндегі демеулік үстеу *的确-мен* *实在-дың* синтаксистік және тілдік қолданыстағы айырмашылықтарының зор екеніне көз жеткіздік. Синтаксистік тұрғыдан *的确* өзі дербес мезгілдік шылаулар *了, 着, 过* және мезгілдік үстеу *在, 正在-мен* қатар қолдануға болатындығын, ал *实在-да* мұндай қасиет жоқ екендігі; *实在* сөйлемнің болымсыз түрінде көбірек қолданылатындығын және таңырқауды білдіретін сөйлемнің “太...了” үнемі бірге қолданылатындығын, ал *的确-де* мұндай ерекшелік болмайтындығын аңғардық. Тілдік қолданыс тұрғысынан, *实在* негізінен, сөйлемде айтылған ойды дәріптесе, ал *的确* алдыңғы сөйлемдердегі айтылған ойды соңғы сөйлемдермен байланыстырып растайтын ерекшелігі бар екендігін түсіндік. Егер біз қытай тіліндегі синоним сөздерді оқыту барысында, олардың арасындағы айырмашылықтарын синтаксистік байланыс және тілдік қолданыс тұрғысынан қарастырып талдау жасап түсіндірер болсақ, үйренушілерге көп көмегі тиері даусыз.